

שבשעת כתיבת השטר הנכסים אינם ברשותו, אינו יכול
לשעבדם, כי אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם.
ומפרשת הגמרא לפי איזו שיטה הסתפק שמואל: **אליבא דרבי**
מאיר, דאמר (קדושין 30) **אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, לא תיבעי**
לך – אין מקום להסתפק, **דינאי קנה** – שודאי יכול לשעבד נכסים
שעדיין לא קנאם, כי אם יכול להקנות פירות דקל שאינם בעולם
כלל, כל שכן קרקעות, שהן בעולם, אלא שלא באו לרשותו. **אליא**
פי תיבעי לך אליבא דרבנן, דאמר (שם 30) **אין אדם מקנה דבר שלא**
בא לעולם, ויש להסתפק, האם כמו כן אינו יכול לשעבד קרקעות
שאינן בידו, או כיון שהקרקעות הן בעולם ורק שאינן ברשותו,
יכול לשעבדן.
ראיה שמועיל לכתוב 'דאינני': **אמר רב יוסף, תא שמע, שנינו**
בכתובות (קד.) מלוה שהוציא שטר, והלוה השיבו שכבר פרע לו,
וכראיה לכך מוציא שטר מכירה שכתוב בו שהמלוה מכר שדה
ללוה, והלא אם המלוה היה זקוק למעות היה לו לגבות את חובו
במקום למכור את שדהו. אדמון אומר שהלוה זוכה בטענתו,
ותקמים אומרים אין ראייתו של הלוה ראייה, ואדרבה, **זה – המלוה**
היה פיקח ששכר לו את הקרקע ולא תבעו בחובו, מפני שלא היה
יכול לגבות את חובו, כי לא היה ללוה קרקעות, ומעות ומטלטלין
היה מצניע ואומר שאין לו כלום, ועכשיו שהוא מכר ללוה קרקע
יכול למשכנו עליה – יכול לגבות ממנו קרקע זו בחובו. והרי קרקע
זו לא היתה ברשות הלוה בשעת ההלוואה, ומוכח שגם הקרקעות
שקונה לאחר ההלוואה חל עליהן השעבוד, והיינו שמועיל
'דאינני'.
דחיית הראיה: **אמר ליה רבא, מיניה קאמרית – וכי דעתך להביא**
ראיה ממה שמצאנו שגובה ממנו, והיינו מהלוה עצמו, מיניה,
כלומר מנכסים שברשות הלוה, ודאי שיכול לגבות מפילו מגלימא
דעל פתחיה – מבגד שהלוה לבוש בו, **פי קא מיבעיא לן** – אין הספק
אלא כשכתב 'דאינני', ולאחר מכן קנה קרקעות וימכר אותן, וכן
כשכתב 'דאינני', וקנה קרקעות ומת והוריש אותן לבניו, **מאי, האם**
חל השעבוד על הקרקעות שקנה ויכול המלוה לגבות מיד
הלקוחות או היורשים, או לא.
ראיה ממשנתנו שמועיל 'דאינני': **אמר רב חנא, תא שמע, נפל**
הבית עליו ועל אביו עליו ועל מורישיו, והיתה עליו כתובת אשה
ובעל חוב. יורשי האב, אומרים הן מת ראשון ואחר כך מת האב,
וכל נכסי האב נופלים לפנינו. ובעלי חובות אומרים האב מת ראשון
כו' והוריש את נכסיו לבנו, ומיד כשזכה בהם נשתעבדו הנכסים
לחוב שהוא חייב לנו. ואי סלקא דעתך – ואם עלה בדעתך
שהכותב 'דאינני', וקנה קרקעות וימכר אותן, וכן הכותב 'דאינני'
וקנה קרקעות, ומת והוריש אותן לבניו, לא משתעבד – אין
השעבוד חל על הנכסים בשעה שקנאם, ואין הבעל חוב יכול
לגבות מהלקוחות ומיורשים, אם כן נהי גמי – לו יהיה דאב מית
כרישא – שהאב מת תחילה והוריש את נכסיו לבנו, שהוא הלוה,
הלא אופן זה 'דאינני' הוא, כי רק לאחר ההלוואה באו הקרקעות
לרשות הלוה, ואם 'דאינני' אינו מועיל אין בטענת בעלי החוב
כלום.
נסיין לדחות את הראיה: **אמר להו רב נחמן, ויערא תבירין ו-חברינו**
תרנמה – פירש משנה זו, אין הטעם משום שמועיל 'דאינני' והל
השעבוד, אלא שהיורשים מתחייבים לפרוע לבעלי החוב של
אביהם אף בלי שהיה שעבוד על נכסיו בחייו, משום שמצוה על
התומים לפרוע חובת אביהן.
קושיא על הדחייה: **מתבירין לה רב אשי אם כן, שלא חל שום**
שעבוד על הקרקעות, נמצא שלגביתן לא הועיל השטר כלום,
והרי חוב זה כמלוה על פה הוא, ורב ושמואל דאמרי תרוניה –
אמרו שניהם, מלוה על פה אינו גובה לא מן היתורשין ולא מן
הלקוחות, ולפי שיטתם אי אפשר לפרש כדברייך ושאין שעבוד
וגובה משום מצוה, אלא ודאי ביאור המשנה לפי שמואל שמועיל
'דאינני', וקשה מדוע הסתפק בזה.

אומר, הרי אפילו בחול אפרו שמקנה באמירה אף על פי שיכול
להקנות בקנין גמור, וקל וחומר לגבי שבת ראוי לתקן כן, שהרי
אינו יכול לכתוב, ושמת תטרף דעתו.
וכיוצא בו נחלקו בענין נוסף, **וכין לגדול, משום שיכול אדם**
להיעשות שליח עבורו אפילו שלא מדעתו על מנת לזכות לו, ואין
וכין לקמן שהרי אין שליחות לקטן, **דברי רבי אליעזר. רבי יהושע**
אומר, בגדול אפרו שזוכים לו שאין בפניו אף על פי שיכול לזכות
בעצמו, וקל וחומר לגבי קטן יש לומר כן, שהרי אינו יכול לזכות
לעצמו.
רבי יהודה אומר לא כך נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע, אלא **רבי**
אליעזר אומר, בשבת דבריו של שכיב מרע קיימין מפני שאינו יכול
להקנות ולכתוב, אבל לא בחול שהרי יכול לקיים את מתנתו בקנין
גמור. **רבי יהושע אומר, בשבת אפרו שמקנה באמירה אף על פי**
שאינו ראוי לעשות קנין גמור, קל וחומר שפחול דבריו קיימים
שהרי ראוי הוא לעשות קנין גמור. וכיוצא בו נחלקו בענין נוסף,
וכין לקמן שהרי אינו יכול לזכות לעצמו, **ואין וכן לגדול משום**
שיכול לזכות לעצמו, דברי רבי אליעזר. ורבי יהושע אומר, לקמן
אפרו שזוכים לו אף על פי שאינו יכול לזכות לעצמו, קל וחומר
שזוכים לגדול, שהרי יכול הוא לזכות בעצמו. נמצא שרבי יהודה
שונה את מחלוקתם של רבי אליעזר ורבי יהושע כפי שהיא שנויה
במשנה שלפנינו, ומבואר שמשנתנו נשתנה כרבי יהודה.

משנה

משנה זו והבאות אחריה (עד סוף הפרק), עוסקות בדין ספק הנוגד
מתוך מיתת שני אנשים שאחד מהם ראוי לרשת את השני, ואין
ידוע מי מהם מת ראשון.
נפל הבית עליו – על ראובן ועל אביו יעקב, ומתו שניהם ואין ידוע
מי מת קודם, או שנפל הבית עליו – על ראובן ועל מורישיו – על
מי שראובן ראוי ליורשם במוותם, כגון אחיו. והיתה עליו כתובת
אשה – שהיה נשוי אשה, וכשנתאלמנה באה לגבות כתובה
מנכסיו, ובעל חוב – או שהיה עליו בעל חוב. ולא היה לראובן
נכסים לפרוע בהם את מה שהוא חייב.
יורשי האב, כגון שמעון ולוי בני יעקב, אומרים שמא הן – ראובן
מת ראשון ואחר כך מת האב ולא הוריש יעקב לראובן כלום, וכל
נכסי יעקב נופלים לפנינו. ובעלי החוב אומרים שמא האב מת
ראשון והוריש את נכסיו לראובן, ומיד כשזכה בהם נשתעבדו
הנכסים לחוב שהוא חייב לנו, ואחר כך מת הן, ואף שגם באופן
זה אתם, שמעון ולוי, זוכים בנכסים, אך כיון שהנכסים נשתעבדו
לנו בחיי ראובן, נגבה מהם את החוב אף לאחר מיתתו.
בית שמאי אומרים, יורשי האב ובעלי החובות יחלוקו, כדין ממון
המוטל בספק ואין אחד מהם מוחזק יותר מהשני. ובית הלל
אומרים, יורשי האב זוכים בכל משום שנקבים עומדים בתורן,
שהרי הם יורשים ודאי, אלא שיש ספק אם הנכסים שבחזקתם
משועבדים לבעלי חוב ויש להם זכות לגבותם, ועל זה נאמר
הכלל 'אין ספק מוציא מידי ודאי'.

גמרא

מקדימה הגמרא: **תנן היום (לקמן קעה), המלוה את חבירו בשטר,**
שבאופן זה נשתעבדו נכסי לוח למלוה, ולאחר ההלוואה מכר
הלוה את כל נכסיו ואין ממנה לגבות, גובה המלוה מנכסים
משועבדים ו-קרקעות המכורות, מכיון שנשתעבדו לחובו.
והמלוה על ידי עדים בלבד ולא כתב שטר, גובה רק מנכסים בני
חורין ו-נכסים שברשות הלוה, אבל לא ממנה שמכר.
כעין ו-הסתפקן שמואל, לוח הכותב בשטר, שמעבד אני לך כל
הנכסים הקניינים לי וכן נכסים דאינני – שאין עתיד לקנות, ולאחר
ההלוואה קנה נכסים, מהו, האם אכן חל השעבוד על הנכסים
שקנה, ואם מכרם הלוה, יוכל לגבותם מהלקוחות, או כיון

בבא בתרא דף קנז עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום רביעי) קצה

דחיית הראיה: **הא מני רבי מאיר** היא, **דאמר אדם מקנה דבר שלא**
בא לעולם, וכמו כן יכול לשעבד את השבח שלא בא לעולם, אבל
הספק שלנו לפי שיטת חכמים.
הגמרא עוברת לדון בשאלה חדשה: **אם תמצא לומר שמי שכתב**
בשטר 'דאיני' – שמשעבד גם את הנכסים שיקנה לאחר ההלוואה,
וקנה קרקעות ומכר אותן, וכן אם כתב 'דאיני' וקנה קרקעות ומת
והוריש אותן לבניו, לא משתעבד – לא חל שיעבוד על הנכסים
שקנה לאחר ההלוואה, הא לא משתעבד, ואין המלוה יכול לגבות
מהלקוחות ואין מקום לספק דלהלן.
אבל **אם תמצא לומר שמועיל לכתוב 'דאיני', ועל ידי כך**
משתעבד למלוה כל מה שקנה הלוה לאחר ההלוואה, יש
להסתפק איך הדין באופן שלוח מאחד וכתב 'דאיני', ולאחר מכן
שוב לזה מאדם נוסף וכתב לו כמו שכתב לראשון, ואחר כך חזר
וקנה קרקעות ושוב מכרן או מת והורישן, מהו – למי משתעבדים
הנכסים שקנה ומי זכאי לגבותם מהלוקח או מהורשים, האם
לקנא – למלוה הראשון משתעבד, שהרי שטרו מוקדם, או לבתרא
– למלוה האחרון משתעבד, כי במה שכתב 'דאיני' לשני חזר
ממה שכתב לראשון.
דברי האמוראים הפושטים את הספק: **אמר רב נחמן, הא מילתא**
איכא לן – דבר זה הסתפק לנו, ושלחנו שאלה זו לארץ ישראל,
וישלונו אותם – והשיבו מארץ ישראל, ראשון קנה, כלומר, הנכסים
משועבדים למלוה הראשון.
רב הונא אמר, אין עדיפות לאחד מהם על פני השני, שבאותה
העת שקנה הנכסים, נשתעבדו לשניהם יחדיו, ולפיכך יחלוקו
ויטלו כל אחד לפי מעותיו שהלוה חייב לו. וכן תני – שנה רבה פר
אבות, יחלוקו.
אמר רבינא, מהדרנא קמא דרב אשי – כשרב אשי שנה את תלמודו
בפעם הראשונה אמר לו ו-לנו ראשון קנה – הנכסים משועבדים
למלוה הראשון, מהדרנא בתרא דרב אשי – אבל כשחזר על
תלמודו פעם שניה אמר לו יחלוקו, שהנכסים משועבדים לשניהם,
ויטלו כל אחד לפי מעותיו. ומסיק רבינא, והלכתא יחלוקו.
הגמרא מקשה על הסוברים שיחלוקו: **מיתיבי, שנינו בברייתא (ב"מ**
יד) לשבח קרקעות ביצר – מהו הביאור לדברי המשנה בגיטין (מח)
שאין גובים שבח קרקעות אלא מנכסים בני חורין, הרי שמיכר שדה
לחבירו, והשביחה הלוקח, וקא פצל חוב של המוכר ומקרה – וגובה
את השדה מיד הלוקח בהיותה מושבחת, כשהוא גובה – כאשר
חזר הלוקח וגובה מהמוכר את דמי השדה והשבח שהשביח בה,
דינו שגובה את הקרן – דמי השדה כפי שחיתת לפני שהשביחה
אפילו מנכסין משועבדין – קרקעות שמכר המוכר ללוקח נוסף
לאחר המכירה ללוקח הראשון, ואת השבח אינו גובה אלא מנכסין
בני חורין – נכסים שברשות המוכר. ומבואר על כל פנים שהבעל
חוב גובה את כל השבח, ואם איתא, חצי שבח מקני ליה – ואם
הדין הוא שמי שלוח משנים וכתב 'דאיני' ואחר כך קנה נכסים,
הרי הם משועבדים לשניהם וחולקים, גם כאן לא היה לבעל חוב
ליטול את כל השבח אלא מחציתו בלבד, כי מאחר שהמוכר
נתייבב באחריות ללוקח, נמצא שהמלוה וחלוקה שניהם נושים
בלוה, וכיון שהשבח נקנה ללוה רק לאחר שנתחייב לשניהם, דינם
שיחלוקו בשבח.
משיבה הגמרא: **מאי 'גובה' נמי דקתני – מה הכוונה במה ששנינו**
שהלוקח חזר וגובה מהמוכר את השבח, הכוונה היא שגובה חצי
שבח.

ומפרש רב אשי: **אלא הא מני – מי שנה משנה זו שמוכר בה**
ש'דאיני' מועיל, יתכן לומר שדברי רבי מאיר היא, דאמר אדם
מקנה דבר שלא בא לעולם, וכמו כן ודאי שיכול לשעבד דבר שלא
בא לרשותו, אבל הספק של שמואל הוא לפי דעת חכמים.
הגמרא מנסה להביא ראיה ש'דאיני' מועיל: **אמר רב יצחק בן**
פקיד משמיה דרבנא, תא שמע, שנינו במשנה (שביעית פ"י מ"ה), שמי
חוב המוקדמין, ודיינו, שזמן ההלוואה הכתוב בהם מוקדם ממה
שהיה באמת, כגון שלוח בטי' בניסן וכתב אז השטר ורשם בו
שההלוואה היתה באחד בניסן, פסולי, שכיון שכתוב בשטר 'אחד
בניסן' יבוא המלוה לגבות מהלקוחות שקנו מאחד בניסן ואילך,
ואינו בדין, שהרי לא נשתעבדו הקרקעות אלא משעת ההלוואה
שהיה בטי' בניסן. והשטרות המאוחרין, שזמן הכתוב בהם מאוחר
ממה שהיה באמת, כגון שלוח בניסן וכתבו אז את השטר ורשמו
בו שההלוואה היתה בתשרי, שטרות אלו פשרין, כי זכותו של
המלוה למחול על השיעבוד שבין ניסן לתשרי, ואין בכך שום
חשש.
ואי סלקא דעתך – ואם עלה בדעתך שהכותב 'דאיני', ושוב קנה
קרקעות ומכר אותן, וכן אם כתב 'דאיני' וקנה קרקעות ומת
והוריש אותן, לא משתעבד – אין השיעבוד חל על קרקעות שקנה
לאחר ההלוואה ואין המלוה גובה אותן מהלקוחות ומהורשים,
אם כן שטרות המאוחרין – שלוח בניסן ומיד כתב השטר אך רשם
בו שההלוואה היתה בתשרי, אמאי פשרין, הלא ענין זה 'דאיני'
הוא, שכיון שזמן הכתוב הוא 'תשרי', יבוא המלוה לגבות
מהלקוחות שקנו מתשרי ואילך, ואפילו מאותן הקרקעות שרכש
הלוה מניסן עד תשרי, והלא כיון שההלוואה היתה בניסן ונרכשו
לאחר ההלוואה תלוי שיעבודן בדין 'דאיני', ומוכח שמועיל
לכתוב בשטר 'דאיני', שאם לא כן היה ראוי לפסול שטרות
המאוחרין.
דחיית הראיה: **הא מני רבי מאיר היא, דאמר אדם מקנה דבר שלא**
בא לעולם, וכן ודאי שיכול לשעבד קרקעות שלא באו לרשותו,
ולפיכך שטרות המאוחרין כשרים, אבל הספק שלנו הוא לפי
שיטת חכמים.
הגמרא מנסה להביא ראיה ש'דאיני' מועיל: **אמר רב משרשיא**
משמיה דרבא, תא שמע, שנינו בברייתא, 'לשבח קרקעות' ביצר –
מהו הביאור לדברי המשנה בגיטין (מח) שאין גובים שבח קרקעות
מנכסים בני חורין. הרי שמיכר שדה לחבירו, והשביחה הלוקח
על ידי חרישה וחריעה, וקא פצל חוב של המוכר לגבות ממנו את
חובו ולא מצא נכסים תחת ידו ומקרה – גבה מהלוקח את השדה
כשהיא מושבחת. ולאחר מכן חזר הלוקח וגובה מהמוכר את מה
שהפסיד, וכשהוא גובה, גובה את הקרן – דמי השדה כפי שהיתה
לפני ההשבחה, אפילו מנכסין משועבדין – מהקרקעות שמכרן
המוכר ללוקח השני, ואת השבח – אבל דמי השבח שהשביח
הלוקח בשדה זו, אינו גובה אלא מנכסין בני חורין – נכסים
שברשות המוכר. ומבואר שבעל חוב של המוכר היה זכאי לגבות
מהלוקח לא רק את עיקר השדה ששיעבד לו המוכר (הלוח)
בשעת ההלוואה, אלא גם את השבח שהשביח הלוקח לאחר מכן,
ואי סלקא דעתך שאם כתב בשטר 'דאיני', ואחר כך קנה קרקעות
ומכר אותן, וכן אם כתב 'דאיני' וקנה קרקעות, ומת והוריש אותן
לבניו, לא משתעבד – לא חל השיעבוד על הקרקעות שקנה לאחר
ההלוואה, קשה, פצל חוב אמאי גובה שכתב – מדוע גובה שבח,
והרי לא היה קיים בשעת ההלוואה, ושיעבודו תלוי בדין 'דאיני'.
אלא על כרחך שמועיל לכתוב 'דאיני'.

מצינו ברבי עקיבא שכאשר שמע סודות נפלאים ב'שיר השירים' זלגו עיניו דמעות.